

**До разової спеціалізованої вченої ради ДФ 2023-55
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
(61024, м. Харків, вул. Пушкінська 77)**

РЕЦЕНЗІЯ

На дисертацію Павловського Олександра Сергійовича, підготовлену на тему «Договір поставки матеріальних ресурсів за участю військових частин відповідно до законодавства України» та подану на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю «Право» (Харків, 2023)

1. Актуальність теми дисертаційної роботи. Дослідження питань пов'язаних з договірними відносинами поставки матеріальних ресурсів військовим частинам становить собою тематику, що сьогодні набула не тільки науково-теоретичного, а й практичного значення. Актуальність обраної теми обумовлюється сучасним рівнем політичного, економічного та соціального розвитку України, її роллю на світовій політичній арені, а також геополітичним становищем держави та її прагненнями відстоювати європейсько центристські вектори свого подальшого зростання, як незалежної, демократичної країни. В складних воєнних та економічних умовах, що склалися внаслідок збройної агресії Росії проти України та окупації значної частини нашої суверенної території, перед країною стоїть завдання зміцнення військового потенціалу на рівні створення потужного оборонного комплексу з ефективно функціонуючими військовими частинами. Останнє можливе у тому числі шляхом забезпечення дієвих договірних механізмів поставок та результативного використання наявних оборонних ресурсів і міжнародної допомоги, відповідного реформування національного законодавства в сфері матеріально-технічного забезпечення військових частин за стандартами країн НАТО.

Основу структури Збройних Сил України становлять саме військові частини, оскільки в них вирішується більшість питань бойової підготовки та адміністративно-господарської діяльності. Виконуючи найважливіші функції по забезпеченню захисту суверенітету і територіальної цілісності країни, відповідні військові утворення досить часто виступають не тільки учасниками адміністративних відносин, а й стають суб'єктами цивільних прав, зокрема, під час вчинення різноманітних правочинів щодо наданого їм майна.

Варто відмітити, що до проведення Олександром Сергійовичем дисертаційного дослідження, проблемні питання участі військових частин у цивільному майновому обороті недостатньо висвітлювалися у доктринальній юридичній літературі й тільки іноді розглядалися в поодиноких наукових статтях. Водночас, сучасний стан нормативно-правової бази, присвяченої регулюванню досліджуваних відносин дозволяє говорити про величезну кількість прогалин, які породжують невизначеність правозастосовної практики. Зокрема, досі у юридичній теорії та судових рішеннях немає одностайної думки щодо того, чи є військова частина юридичною особою, тобто, ставиться під сумнів можливість цієї структурної одиниці Збройних Сил України бути суб'єктом цивільних правовідносин. Це, у свою чергу породжує проблеми її участі в цивільно-правових договорах на рівних засадах з іншими учасниками цивільних відносин, а також можливості притягнення до цивільно-правової відповідальності за порушення зобов'язань.

На сьогоднішній день в доктрині цивільного права немає фундаментального комплексного дослідження договірних відносин поставки матеріальних ресурсів військової частини. Більшість наукових праць присвячені тільки окремим проблемним аспектам цього питання, зокрема суб'єктам цивільного права, елементам договору поставки, загальним положенням купівлі-продажу, господарським операціям

військових утворень, тощо. Виходячи із зазначеного, можна стверджувати, що наукове дослідження Павловського Олександра Сергійовича дасть можливість підвищити ефективність правового регулювання окреслених відносин, удосконалити чинне законодавство та уникнути проблем у правозастосуванні. Таким чином, обрана тематика має високий рівень актуальності, а одержані результати є у рівній мірі цінними як для юридичної науки, так і для практики правозастосування.

2. Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій.

Дисертантом проведено всебічне, комплексне і ґрунтовне наукове дослідження загальнотеоретичних та практичних питань, пов'язаних із визначенням правового регулювання договірних відносин поставки матеріальних ресурсів за участю військових частин, правосуб'єктності та правового статусу даних учасників майнових відносин, особливостей укладення відповідного договору, його виконання та юридичних наслідків невиконання сторонами взятих на себе зобов'язань.

Структура роботи є гармонійною, відображає основну спрямованість теоретичного аналізу й забезпечує поступовість наукового дослідження. Структурні елементи дисертації перебувають у логічному зв'язку між собою в рамках єдиного вектору розвитку наукової думки.

Висновки, рекомендації та пропозиції, сформовані в дисертаційній роботі, є в необхідній мірі обґрунтованими, виваженими та достовірними. Умовиводи дисертанта ґрунтуються на глибокому авторському осмисленні великої кількості наукових джерел, актів цивільного законодавства України та зарубіжних країн, української та закордонної судової практики.

Обрана дисертантом послідовність наукового аналізу, на перший погляд здається не зовсім традиційним алгоритмом розгляду питань, пов'язаних з певним видом договірних відносин. Здебільшого, такого роду дослідження починаються з історії розвитку відповідного цивільно-правового інституту, місця тієї чи іншої договірної конструкції в системі

цивільно-правових договорів, її видів, структури, суб'єктного складу, змісту, тощо. На початку свого дисертаційного дослідження Олександр Сергійович більше зосереджує увагу на аналізі та визначенні правового статусу військової частини, як специфічного учасника майнового обороту, що регламентується не тільки цивільно-правовими, а й адміністративними нормами. Утім, вбачається, що такий підхід є абсолютно справедливим, цілком виправданим та необхідним, оскільки дав змогу автору наукової праці повною мірою дослідити так звану «двоїсту» правову природу вказаної організації, а також зробити аргументовані висновки та запропонувати авторське бачення шляхів вирішення практично всіх дискусійних питань, що стосуються договірних відносин поставки матеріальних ресурсів за участю військової частини.

3. Достовірність і новизна наукових положень, висновків і рекомендацій. Одержані дисертантом результати дослідження характеризуються високим рівнем наукової новизни та є достовірними. При цьому багато сформованих положень мають абсолютно новий характер. Сюди можна віднести, зокрема, висновки Олександра Сергійовича стосовно того, що військова частина є юридичною особою суб'єкта публічного права, а саме, публічно-правовим утворенням, створеним відповідно до заздалегідь обумовленої мети, для виконання покладених на неї державних завдань та задоволення публічного інтересу, що виступає у цивільному обороті як від свого імені, так і у передбачених законом випадках від імені державного органу (Міністерства оборони України), має відокремлене майно, яке належить їй на речовому праві (узуфрукті), несе самостійну відповідальність за дії, які дозволено їй вчиняти самостійно.

Заслуговує на увагу висновки автора стосовно структури договірних зв'язків військової частини залежно від їх суб'єктного складу (прості, складні та змішані). Олександр Сергійович слушно зазначає, що простий

договірний зв'язок за договором поставки матеріальних ресурсів військових частин має місце тоді, коли сторонами (постачальником та покупцем) будуть здійсненні права та виконані покладені на них обов'язки особисто. У випадках, коли постачальник укладатиме допоміжні договори з іншими (додатковими) суб'єктами, для належного виконання основного договору, який укладено між постачальником та покупцем – в цьому випадку договірні зв'язки ускладнюються, наприклад, додатковими суб'єктами. Змішана структура договірних зв'язків, прослідковується у випадках, коли договір містить умови різних видів договорів.

Науково важливими є пропозиції Олександра Сергійовича щодо класифікації договорів, які укладаються військовими частинами, на два види: загальні та спеціальні. До першого виду дисертант відносить договори, притаманні для організацій будь-якої форми, оскільки призначені для забезпечення їх нормальної роботи (наприклад, договори про користування комунальними послугами, розрахунково-касове обслуговування, а також передбачені планами господарської діяльності військових частин договори поставки матеріальних ресурсів). Друга група договорів, пов'язується автором із здійсненням правомочними суб'єктами повноважень щодо військового майна (наприклад, передання в оренду фізичним та юридичним особам), за винятком озброєння, боєприпасів, бойової та спеціальної техніки.

Також не можна не звернути увагу на обґрунтування дисертантом висновків стосовно необхідності законодавчого закріплення у ЦК України окремих положень щодо врегулювання договору поставки, а також договору поставки для державних потреб, з визначенням їх предмету, статусу сторін, порядку укладення, умов виконання та відповідальності за порушення умов договору.

У цілому робота пронизана важливими теоретичними і практичними положеннями, висновками і рекомендаціями різного рівня наукової новизни.

4. Наукова і практична цінність одержаних результатів полягає в можливості використання висновків та пропозицій, сформованих у дисертації, в правотворчій діяльності – для удосконалення положень чинного законодавства, що регулюють цивільні відносини, пов’язані з поставкою матеріальних ресурсів за участю військових частин; у науково-дослідній сфері – для подальшого дослідження проблем, пов’язаних з участю військових частин у договірних цивільних правовідносинах; у правозастосовчій діяльності – шляхом їх застосування судами при розгляді відповідних категорій справ, адвокатами, нотаріусами та іншими суб’єктами під час здійснення професійної діяльності і суб’єктами правореалізації; у навчальному процесі – під час викладення дисципліни «Цивільне право», при підготовці відповідних методичних та навчальних посібників, а також підручників для студентів вищих навчальних закладів юридичної освіти.

5. Повнота викладення положень дисертації в опублікованих працях. За результатами дослідження автором опубліковано 7 наукових праць з яких 3 наукові статті у наукових фахових виданнях України, 1 стаття в періодичному науковому виданні іноземної держави з юридичного напрямку та тези трьох доповідей на науково-практичних конференціях. Таким чином, результати дослідження пройшли належну апробацію згідно з вимогами чинних нормативно-правових актів.

6. Дискусійні положення та зауваження. Не применшуючи теоретичну і практичну цінність одержаних Павловським Олександром Сергійовичем результатів дослідження, а також глибину і комплексність проведеного аналізу, слід відмітити існування у роботі дискусійних моментів.

1. Дисертант формує висновки стосовно правового статусу військової частини у сфері цивільних правовідносин як публічної юридичної особи, створеної Міністерством оборони для виконання спеціальної мети та визначених державних функцій.

Оскільки, військова частина є колективним утворенням, дійсно можна припустити, що формою, за допомогою якої вона може брати участь у тих чи інших правових відносинах є форма юридичної особи. Проте, як вказується у науковій правовій літературі, щоб мати повну та об'єктивну картину самої можливості військової частини бути суб'єктом майнових правовідносин, необхідно зауважити, що колективне утворення може брати участь у майновому обороті не лише у формі юридичної особи, але і у формі філії або представництва іншої юридичної особи. Якщо розглядати військову частину як організаційно-самостійну одиницю Збройних Сил України, то дані твердження органічно корелюються з положеннями національного законодавства в частині визначення правового положення відокремлених підрозділів юридичних осіб, які не є самостійними учасниками цивільних відносин, а лише наділяються майном юридичної особи, що їх створила, і діють на підставі затвердженого нею положення.

Таким чином, оскільки статус військових частин як учасниць цивільних правовідносин досі лишається невизначеним на рівні нормативно-правових актів, можна припустити, що вони беруть в них участь як: а) юридичні особи; б) філії або представництва іншої юридичної особи. Водночас, останнє припущення також викликає велику кількість запитань, основним з яких є можливість Міністерства оборони України, як центрального органу державної виконавчої влади, безпосередньо брати участь у цивільно-правових відносинах в особі орендаря або орендодавця майна, контрагента договорів, суб'єкта надання послуг, виконання робіт тощо.

Якщо ж розглядати військову частину, як окрему юридичну особу, також лишаються невизначеними питання самостійної і незалежної участі даного суб'єкта у всіх здійснюваних ним господарських операціях, який бере участь з усіма іншими учасниками майнового обороту на рівних засадах і не користується певними привілеями так званого державного імунітету на всіх етапах укладання та виконання цивільно-правових договорів незалежно від темпоральних підстав їх виникнення (у мирний чи військовий час).

Отже, потребує додаткової аргументації позиції дисертанта стосовно правової природи та статусу військової частини як учасника майнових правовідносин.

2. Також, аргументуючи позицію стосовно самостійного статусу військової частини, як учасника цивільних правовідносин, Олександр Сергійович визначає, що за організаційно-правовою формою вона є державною військовою установою, а за технічним найменуванням (як аналог фірмового найменування юридичної особи) – військовою частиною. Зі сказаного можна зробити передчасний висновок про ототожнення автором понять технічного найменування військової частини та фірмового найменування юридичної особи.

Водночас, технічним є найменування, що надається військовій частині з метою її ідентифікації у Збройних Силах України або інших військових формуваннях в мирний або воєнний час, яка утримується на окремому штаті, та складається зі слів «Військова частина» із зазначенням п'ятизначного буквено-цифрового позначення з додатковою літерною позначкою. Фірмове найменування – це найменування, яким юридична особа ідентифікує себе під час господарської (комерційної) діяльності і становить собою об'єкт права інтелектуальної власності. По суті, фірмове (комерційне) найменування у юридичних осіб найчастіше збігається з їх найменуванням, хоча судова практика чітко вказує на неможливість їх

ототожнення. Якщо найменування юридичної особи, – це словосполучення, зареєстроване відповідно до Закону, то права на нього залежать від дати і факту її реєстрації. Що стосується права інтелектуальної власності на фірмове найменування, то воно виникає з моменту його першого використання, незалежно від реєстрації такого фірмового найменування і незалежно від того, чи є комерційне найменування частиною торгового знаку. Отже, убачається спірним припущення того, що військова частина може мати певні права інтелектуальної власності у вказаній сфері.

Доцільними є спроби уникати використання поняття фірмового найменування при дослідженні питань участі військових частин в відносинах, не пов'язаних з виконанням державних функцій по захисту України від можливої агресії, забезпеченні її державного суверенітету та територіальної цілісності. Загалом, у військовому законодавстві замість штучного терміну військова частина може бути використаний термін військова організація. Особливо доречним цей термін буде при дослідженні участі військових частин у цивільних правовідносинах. У цьому контексті можна говорити про військові організації як про різновид юридичних осіб.

3. У роботі зазначається, що військові частини наділені спеціальною правосуб'єктністю, що означає їх можливість мати лише ті цивільні права та обов'язки, які відповідають меті їх діяльності та публічним державним інтересам.

У науковій цивілістичній літературі існує думка, що в ринкових умовах застосування принципу спеціальної правоздатності не відповідає умовам підприємницької діяльності, що свідчить це про те, що всі без винятку юридичні особи приватного права повинні мати загальну (універсальну) правоздатність. Або, навпаки, підтримується позиція, що всі юридичні особи мають спеціальну цивільну правоздатність, оскільки

вони можуть здійснювати тільки той перелік діяльності, який закріплений відповідними установчими документами, тобто вона завжди має виключно цільовий характер. Таким чином, оскільки питання визнання за юридичною особою загальної (універсальної) або спеціальної правоздатності в рамках цивільно-правової доктрини залишається відкритим, з метою подолання теоретичних дискусій убачається доречним іменувати правоздатність, яку можуть мати певні організації відповідно до спеціального закону, у тому числі військова частина, виключним видом діяльності або «виключною правоздатністю».

4. Потребує подальшої аргументації позиція дисертанта стосовно розгляду питання цивільно-правової відповідальності учасників договору поставки матеріальних ресурсів за участю військової частини.

Чинним цивільним законодавством визначається, що за шкоду і збитки, заподіяні довкіллю, правам та інтересам фізичних і юридичних осіб та державі, військова частина відповідає коштами, що надходять на її рахунок по відповідних статтях кошторису. Лише у випадку недостатності таких коштів, відповідальність за зобов'язаннями військової частини несе Міністерство оборони України. Викладене дозволяє провести аналогію між відповідальністю військової частини з відповідальністю юридичних осіб публічного права, що фінансуються державою. Водночас, виникає запитання стосовно доцільності обмеження цивільно-правової відповідальності постачальника розміром реальних збитків, понесених військовою частиною в результаті невиконання чи неналежного виконання контрагентом взятих на себе обов'язків. Правове положення відповідної військової організації, як не підприємницької юридичної особи не завжди свідчить про відсутність у неї упущеної вигоди в результаті порушення її майнових прав. Можна припустити, що внаслідок прострочення поставки необхідних матеріальних ресурсів військова частина в подальшому також може бути позбавлена можливостей вчинення цивільних правочинів, права

на які надані їй спеціальним законодавством в межах її компетенції та поставлених державою завдань.

Водночас наведені зауваження і побажання не применшують загальної позитивної оцінки дисертаційного дослідження. Проведена дисертантом робота засвідчує її фахову зрілість, уміння ставити і професійно вирішувати актуальні дослідницькі завдання. Рецензована дисертація є самостійним завершеним комплексним і актуальним дослідженням.

У зв'язку з цим наукова праця Павловського Олександра Сергійовича «Договір поставки матеріальних ресурсів за участю військових частин відповідно до законодавства України» за змістом відповідає спеціальності 081 «Право», вимогам п. 6, 7, 8 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, а також вимогам до оформлення дисертацій, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2022 року № 40, а її автор заслуговує на присудження їй наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Рецензент:

кандидат юридичних наук, доцент
кафедри цивільно-правової політики
права інтелектуальної власності та інновацій
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

Є. О. Тупицька

Підпис *Тупицької Є.О.*
Засвідчую
Нач.ВК *Решетко*
22 *22* *2024* р.